

यथा - नारायणः = (रु+आ+यु+अ)

१. भीषणः ()	२. अमर्षणम् ()
३. वर्ण्यमानम् ()	४. रविकिरणाः ()
५. तक्षकेण ()	६. वृक्षेण ()
७. मुनिवरेण ()	८. रघुरामेण ()
९. निष्क्रमणम् ()	१०. स्वसूणम् ()
११. कार्यकर्तृणाम् ()	१२. इक्षुणाम् ()
१३. आनृप्यम् ()	१४. अन्तरिक्षेण ()
१५. त्रिवर्षीयेण ()	१६. प्राचार्येण ()
१७. भिक्षुकाणाम् ()	१८. आकर्षणम् ()
१९. परिक्रमणम् ()	२०. श्रवणम् ()

१.४.१ समस्तपदे (सखण्डपदे) नो णः

पूर्वपदे उत्तरपदे

ऋ/ॠ/ऌ - (अट् कृः पुः) - न = णः

पूर्वपदे स्थितात् ऋकाराद् रकारात् षकारात् वा (निमित्तात्) परस्य उत्तरपदे स्थितस्य नस्य णकारो विकल्पेन भवति, किन्तु उत्तरपदस्थितः नकारः प्रातिपदिकान्ते भवेत्, विभक्तिसम्बन्धी वा भवेत्, जुम् वा भवेत् । (उत्तरपदं कर्वावर्णयुक्तं^१ चेत् णत्वं नित्यं भवति, न तु विकल्पेन इति तु विशेषः ।)

यथा - अ) i) प्रातिपदिकान्तः नकारः - माष+वापिन्+अौ - माषवापिणौ ।

ii) जुम्सम्बन्धी नकारः - माष+वापा+नृ+इ - माषवापाणि ।

iii) विभक्तिसम्बन्धी नकारः - माषवापा+इन्^२ - माषवापेण ।

१. कुमति च ।

२. 'नृपुंसकस्य झलचः' इति सूत्रेण प्रथम-द्वितीया-बहुवचने जुम् भवति ।

३. 'टाडसिङ्गसाम्' इनात्स्याः इति टा इत्येतस्य इनादेशः ।

अ) कर्वावर्णयुक्तं चेत् नित्यम् - प्र+योगेण, दौर्+भारयेण ।

(समग्रे णत्वप्रकरणे निमित्तस्य नकारस्य च मध्ये अङ्कर्षः कर्वाणे पवर्णेण च व्यवधानं सहाते इति स्मरणीयम् ।)

अध्यासः - ५

अधोनिर्दिष्टेषु उदाहरणेषु णत्वं प्राप्तवान् नकारः प्रातिपदिकान्तः, जुम्-सम्बन्धी, विभक्तिसम्बन्धी वा इति आवरणे निर्दिशन्तु ।

यथा - व्रीहिवापिणम् (प्रातिपदिकान्तः नकारः)

१. कार्यवाहिणी ()	२. रविमयूखेण ()
३. वर्षभोगेण ()	४. वर्षभोगिणा ()
५. वारिवाहाणाम् ()	६. हर्षभावेण ()
७. क्षोभावहाणि ()	८. चक्रवाकेण ()

१.४.२ संज्ञायां नो णः (समस्तपदे)

पूर्वपदे स्थितात् निमित्तात् परस्य उत्तरपदे स्थितस्य नस्य णकारः नित्यं भवति संज्ञायां गभ्यमानायाम् ।

यथा - राम + अयनम् - रामायणम्

शूर्प + नखा - शूर्पणखा

अध्यासः - ६

अधोनिर्दिष्टेषु उदाहरणेषु निमित्तस्य नकारस्य च मध्ये स्थितान् व्यवधायकान् वर्णान् आवरणेषु लिखन्तु ।

उदा -

रामाणाम् (रु+आ+यु+अ+नु)

१. क्षत्रियाणाम् ()	२. ब्रह्मणः ()
३. चित्रकर्माणि ()	४. वर्षणम् ()